

ТҮЙТКІЛ

Қандай жағдайда да мемлекет өндірушілер мен тұтынушыларды қолдауы керек. Бірқатар көрші елдер осы бағытта өте сауатты шаралар қабылдаған. Көршінің бірі мал шаруашылығын дамытуды мықтап қолға алып, жем-шөп өндірушілер мен фермерлерді арзан несиеге қарық қылуда. Есесіне, ешқандай субсидия де берілмеген. Мал басын көбейткісі келген шаруалар «жоқ іздеп» Аргентина мен Уругвайға да ат шалдырмаған. Олар үшін Қазақстан – арзан мал алатын үлкен базар.

өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасын қайта қарау қажеттігі туындады.

Елімізде ондаған мың мал – сиыр, қой, түйе көрші елдерге сатылды. Ішкі нарық ескерілмеді. Мұны біз дүкендер мен базардағы ет бағасынан байқай аламыз. Баға баяу болса да анық өсіп барады. Бұл қарапайым азаматтардың қалтасын қағып жатыр. Екіншіден, ауыл шаруашылығы министрлігі «Ет бағытындағы мал шаруашылығын дамытудың ұлттық бағдарламасын» жақсылап ойластырмау салдарынан кедергілерге тап болдық. Сол бағдарлама бойынша шексіз субсидия берілді. Менің есебімше, мал өсірушілер 10 түрлі тікелей және жанама субсидия алып келді. Бұл үшін бюджет

МАЛ АРЗАНҒА КЕТІП ЖАТЫР!

Біздегі ветеринарлық жағдай мен ет өндіру саласындағы құрылымдардың қауқарсыздығын байқаған енді бір көршіміз шекара маңынан ірі ет өңдеу кәсіпорындарын ашып алыпты. Қазақстаннан арзан мал алып, ет өндірісін жедел дамытуда. Осындай құбылыс еліміздегі ішкі нарықта тірі малға деген сұранысты арттырды. Есесіне, етті еркін жеуден қалдық. Қымбатшылық қысып барады. Сенбесеңіз, ет базарына барып көріңіз! Сондықтан «Агроөнеркәсіп кешенін реттеу мәселелері бойынша кейбір заңнамалық актілерге

қаражатынан сиыр етінің әр келісіне 1 500 теңгеден төленді. Ал халықаралық нарық бағасы бойынша бұл шамамен 2 доллардың айналасында болуы тиіс еді. Негізі 1 келі етке 750-800 теңгеден келуі керек. Әрине, субсидия артықшылықтарын жекелеген фермерлер ғана пайдаланды.

Негізінен, субсидияны ауыл шаруашылығында тер төгіп жүрген барлық азаматтар ала алады. Ол шығынның белгілі бір бөлігін жабуға арналған.

(Жалғасы 2-бетте)

АНЫҒЫ-ҚАНЫҒЫ

ДӘРІГЕРЛЕР ДАУЫ

Осы аптада Алматыдағы №4 ауруханадағы дау-дамай бүкіл елге тарарды. Еске сала кетейік, квадроциклден құлап, жауырыны мен бұғанасын сындырған Нұрсұлтан Күдебаев жедел жәрдеммен №7 қалалық клиникалық ауруханаға жеткізіледі. Жігіттің жағдайы ауыр екендігіне қарамастан, дәрігерлер оны №4 қалалық ауруханаға апарады. Жасалған ота нәтижелі болмаған соң, туыстары оны Германияда емдетуге шешім қабылдайды. Бірақ сол жақта науқас көз жұмады.

Осы оқиғадан бір айға жуық уақыт өткенде «№4 ауруханада дұрыс дәрігерлік көмек көрсетілмеді» деген күдікпен бас дәрігері Қанат Тезекбаев пен анестезиолог Аскар Тұңғышбаев қамауға алынды. Ақ халаттыларды жақтаған әріптестері құзырлы орындардан көмек сұрады. Олар дәрігерлердің дәйексіз қамауға алынғанын

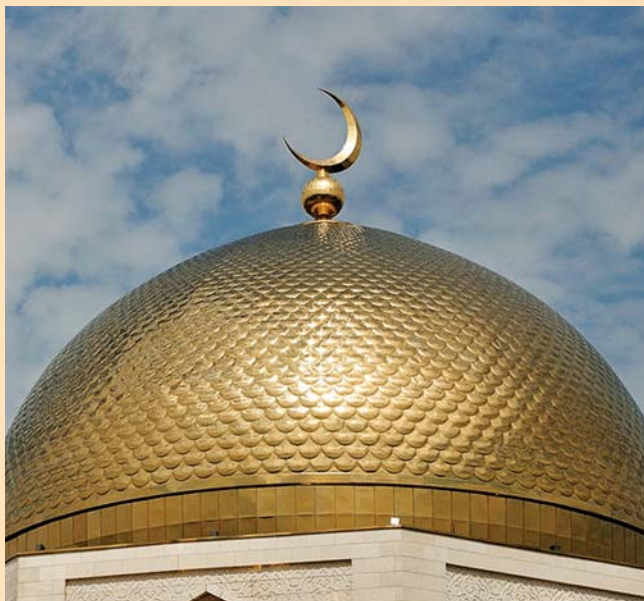
алға тартты. Осыған байланысты Қ.Тезекбаевтың әйелі Қасым-Жомарт Тоқаевқа ашық хат жолдады. Мемлекет басшысы істің ақ-қарасын анықтау үшін тиісті орындарға тапсырма берді. Іле-шала екі дәрігер де қолхатпен бостандыққа шықты.

Алматы қалалық соты баспасөз қызметінің жетекшісі Диас Махамбетов БАҚ-қа берген сұхбатында дәрігерлердің ҚК 317-бабы 3-бөлігімен, яғни медицина жұмыскерінің кәсіптік міндеттерін тиісінше орындамауы, яғни абайсызда кісі өліміне әкеп соққан іс-әрекеттер бабы бойынша күдікті боп табылатынын айтты. Сондай-ақ, денсаулық сақтау министрі Елжан Біртанов бұл аптада брифинг өткізіп, әріптестерін сабырға шақырды. Ол істің ақ-қарасы заң аясында анықталатынын мәлімдеді.

Макпал
НОҒАЙБАЕВА

ДИНИ РАДИКАЛИЗМ

ДӘРУ – ДӘСТҮРЛІ ТӨЛІМ-ТӨРБИЕДЕ

Мәселен, алматылық Мәриям (есімі өзгертілген – ред.) есімді бойжеткен 16 жасында өзінен 6 жас үлкен оралдық «діндар» жігітке тұрмысқа шығады. Ата-ананың талабымен күйеу жігіт қазақы салт-дәстүрмен құда түсіп, той жасап отау құрады. Алайда көп ұзамай «нәпақа» қамымен Түркияға кеткен күйеубала бірнеше айдан кейін келіншегін жанына алмақ болып хабарласады. Бұл кезде де ата-анасы қыздарын жіберуге үзілді-кесілді қарсы болғанымен, «Әйеліме өзім жауаптымын, уайымдамаңыздар» деп сендіріп, көндіреді.

(Бұл туралы 7-беттен оқыңыз)

БИРЖАМЕТР

МҮНАЙ (brent)

61,61

DOLLAR

387.62

EURO

426,27

РУБЛЬ

6,03

АЙТАРЫМ БАР...

Өткенде Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінде айтқан сөздерім біршама қызығушылық тудырды. Jas qazaq пен өзге БАҚ-та толық мәтіні жарияланған соң пікірталас қызды. Демек, бұл тақырып көпті толғандырады. Біраз жылдан бері өзім айтып жүрген ойлар көптің көкейінен шыққандай. Ең әуелі бұл билікке жаңа адамның келуімен байланысты болса керек. Меніңше, оған негіз де бар. Бұған Президенттің алғашқы қадамдары мен бастамалары дәлел. Соның ішінде Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің құрылуын айтар едім.

Шыны керек, бастапқыда оған күмәнмен қарадым. Диалог алаңы бізде аз ба еді? Алайда жағдайды өзгертуге арналған нақты ұсыныстарды естігенде, елімізде шешім қабылдайтындар тарапынан қызығушылық барын сездім. Құдай сәтін салсын. Бәлкім, біраз нәрсені өзгерте алармыз.

Ермек ТҰРСЫНОВ, кинорежиссер:

МӘДЕНИЕТСІЗ БІЛІМ ҚАУІПТІ!

Еске салайын, мәдениет жайында сөз қозғағам. Білім беру мен мәдениет саласының күйрегенін, осы екі министрліктің Тәуелсіздік жылдарындағы жиынтық әсері өз жемісін бермегенін айттым. Жаманшылықтың түп-тамырын мен дәл содан көремін. Оған кінәлі жандарды іздеп жатқым келмейді. Оның үстіне, алдыңғы жазбамда оған егжей-тегжейлі тоқталғам. Әрмен қарай жылжып, тағы да сауал қойсақ. Қарапайым нәрседен бастайық.

Адам өміріндегі ең маңызды адам кім деп ойлайсыз? (бір сөзді қайталағаным үшін кешірім өтінем). Ең алдымен, әрине, ата-ана. Ал олардан кейін ше? Мұғалім. Әу бастан солай. Бұл дұрыс. Біз мұғалімге не істедік? Біз оның дәрежесін әбден төмендетіп, азғантай жалақы төлеп, алым жинауға мәжбүрледік. Ақырында мұғалім мүсепірі күйге түсті. Бүгін мұғалім оқушысынан қорқалды. Өйткені оқушысының көңіл-күйін түсірсе, мектепке оның әкесі мен анасы келіп, айқай-шу шығарады. Таныс сурет пе?

Адам өмірінде тағы бір маңызды адам кім? Дәрігер. Мұғалім жан-дүниені емдесе, дәрігер тәнін емдейді. Алғашқысы ми мен жүрек үшін жауап береді. Екіншісі сыртқы қалыбы үшін.

Ал дәрігер қандай күйде? Жауап айқын. Бұл туралы да ұзақ толғануға болады. Бүгінде дәрігер – сұраншақ. Дәрігер аурухана ішінде сокқыға жығылады. Мұндай сұмдық қашан болып еді?

Одан кейін кім? Полиция қызметкері. Ол ұры мен қарақшыдан қорғауы тиіс. Сосын кім? Судья. Ол – әділдіктің қорғаны. Тағысын тағы...

Бірақ...

Полиция мен судья бүгін қандай?

Олардан қазір қарақшыдан бетер қорқалды. Бір сөзбен айтқанда, бәрі керісінше. Неге бұлай?

Бала кімге ұсағысы келсе, соның рөлін ойнайды. Сіз бала кезде кім болғыңыз келді? Мәселен, біздің бала кезімізде мұғалім, дәрігер болғысы келетін. Көбі «жауынгер болам» дейтін. Біреу милиционер дейтін. Степа ағай есіңізде ме?

Ал неліктен солай еді? Себебі Айболит емдейтін, жауынгер құтқаратын, ал Степа ағай қорғайтын. Барлығы жақсылық жасайды. Сонысымен де үлгі еді. Тек мұның бәрі өткен күнде қалды.

(Жалғасы 3-бетте)

ҚЫЗЫҚСТАН ҚЫЗЫҚТАРЫ

Субсидия алып беремін!

(Толығырақ 2-бетте)

ТАЛҚЫ

(Басы 1-бетте)

Өнім бағасы да соған сай арзандауы тиіс еді. Алайда министрліктің кезінде жіберген қателігі халықты қарық қыла алмады. Айталық, бізде сырттан жеткізілген ірі кара субсидияланады. Одан соң фермерлер сол малды көрші елдерге сатады. Демек, субсидияның рахатын шетелдіктер көріп жатыр. Осындай келеңсіз жағдай еліміздегі ауыл шаруашылығында аналық мал басының азаюына әкеп соқтырды. Амансыз ет пен сүтті сырттан тасымалдадық.

Елімізде шетелге таза еттен гөрі, тірі мал көп сатылады. Биылдың өзінде экспорт көлемі екі есе өскен. Сондықтан экспорт саясатын фермадан бастаған жөн. Ауыл шаруашылығы өнімінің ішкі және сыртқы нарықта сатуда дұрыс жүйе қалыптастыру, құрылымды өзгерту қажет. Бұл туралы көптен бері дабыл қағып жүр. Өкінішке қарай, тыңдар құлақ болмай тұр. Мысалы, ауыл шаруашылығы үш құрылымнан тұрады десек, экономиканы дамытудағы қызмет көрсету саласы 30-35% болуы керек. Ал еліміздегі осы көрсеткіш – 0,25%. Мұны нарық деуге келмейді, базар саудасы дегенге саяды.

Біз өнім дайындауды, өңдеуді және сақтауды әлі үйренбегенбіз. Тіпті ішкі нарықта да осындай жағдай қалыптасқан. Мұндай жағдайда ет экспорты туралы не айтуға болады? Осыдан 20 жыл бұрын мемлекет ауыл шаруашылығын қолдаудың қажеттігін сезініп, субсидия, арзан несие бере бастады. Бірақ қаражат тек мал шаруашылығы мен өсімдік саласына бағытталды. Өткен ғасырда «Сельхозтехника», «Сельхозхимия», «Сельхозмелиорация», Заготконтор» деген болды. Бұлар өте тиімді жұмыс істеді. Олардың барлығы мемлекет қарауында еді. Әлемде мұндай құрылымның барлығы кооператив негізінде құрылғанымен мемлекеттің қолдауына ие. Астық пен үн туралы да осыны айтуға болады. Осы салада тек элеваторлар ғана сақталып қалды.

Ауыл шаруашылығындағы инфрақұрылымның болмауынан өзімізді толық қамтамасыз етуге болатын өнімдер шетелде көп мөлшерде жеткізіліп, дүкендер мен базарларда сөрөні толтырып тастады. Екіншіден, мемлекет экспорттаушыларды қолдау бойынша жүйелі саясат қалыптастыруы керек. Бұл максатта барлық мемлекеттік орындар — ауыл, аудан әкімінен бастап министрлікке дейін жұмыс істеуі тиіс.

Қазір Өзбекстан, Тәжікстан секілді көршілерден де көп нәрсе үйренуге болады. Олар ұзақ жылдан бері бізден өнім алмауға тырысты. Ақырында тәжіктер үнмен өзін 100 пайыз қамтамасыз ететін жағдайға жетті. Таяу жылдарда өзбектер де осы деңгейден көрінбекші.

Енді не істеу керек? Агроөнеркәсіп кешені қызметін реттейтін барлық 15 заң мен 3 кодекске өзгерістер енгізілуі тиіс. Осы заң жобасы жыл соңына дейін қабылданады. Алайда кейбір баптарға қатысты әлі де айқындайтын тұстар бар.

МАЛ АРЗАНҒА КЕТІП ЖАТЫР!

massaget.kz

Айталық, «Агроөнеркәсіп кешені және ауылдық аумақтарды мемлекеттік реттеу туралы» заңда «ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер» және «АӨК субъектісі» деген түсінікті айқындағым келеді. Оған жеке шаруашылықтар қызметінің бір бөлігі енген. Мұндағы қызық жағдай, жеке шаруашылықтар ауыл шаруашылығындағы өнімнің жалпы жартысын өндіреді. Алайда мемлекеттік қолдауды талап ете алмайды. Ауыл шаруашылығы өндірушілерінің қатарында жок. Мен заңға «Несие серіктестері» және «Несие кооперативтері» деген түсінікті енгізгім келеді. Бұл селолық кооперативтер үшін өте керек. Олай болмаған жағдайда «Селолық кооперативтер туралы» заң бойынша кооператив өз мүшелерін несиелендіре алмайды. Жоғарыда айтқанымдай, басты ұстаным — баға нарыққа байланысты қалыптасуы тиіс. Баға сұраныс пен ұсыныс негізінде пайда болады. Ал бізде белгіленеді. Мысалы, ет базарында жаңдай қалай? Ауылдағылар қолындағы малын сойғанда, етке бағаны базар бағасымен қояды. Онда да сұраныс болса, егер сұраныс болмаса малын соймайды. Сұраныс үлкен рөл атқарады деуіміз осыдан.

Бүгінде барлық мәселе алыпсатарларға тіреліп тұр. Ал олар қайдан шығып жатыр? Өйткені бізде кооператив негізінде инфрақұрылым жок. Мұны сөз басында айттық. Енді ірі қараны шекарадан тірідей шығарып сату туралы айтсақ, тағы да алдымыздан

алаяқтар шығады. Бүкіл мал, оның еті де сыртқа көбірек кеткен сайын ел ішінде баға тоқтаусыз өсе береді.

Ет базарындағы бүгінгі жағдай ауыл шаруашылығындағы қордаланған күйзелісті аңғартады. Оны реттеуде аса сақтықты қажет. Шаруаны қолға алатын адамның сала маманы және нарық экономикасының заңдылықтарын жақсы білгені жөн. Ауыл шаруашылығына арифметикалық есеп сәйкес келе бермейді. Демек, ауыл шаруашылығы экономиканың драйвері, табыс түсіретін сала болсын десек, біз осы бағытта сауатты қадамдар жасауымыз тиіс.

Астанадағы алкалы жиында ауыл шаруашылығы министрі Сапархан Омаров нақты қандай бағытқа басымдық берілгенін былайша жеткізді: «Біз асыл тұқымды малды экспорттауға тыйым салдық. Елімізде қазіргі таңда негізінен Өзбекстанға малды экспорттайтын 78 мал бордақылау алаңы бар. Алдағы уақытта оның 50-ге жуығына мал экспорттауға тыйым салуды көздеудеміз. Өйткені біз ағымдағы ахуалды қадағалай алмай отырмыз. Кейін жағдайды бақылауда ұстауға болады. Қазір ет өндіетін зауыттармен келіссөздер жүргізілуде. Зауыттарға малды жеткізу мақсатында субсидия енгізбекпіз. Аталған мәселелерді шешуге бағытталатын әдістер осы. Бүгінгі таңда елімізде 175 қайта өңдеу кәсіпорны жұмыс істейді. Олардың қуаты 38-40 пайыз деңгейінде ғана».

Мұндай артта қалушылық астық пен үн өндірісінде де байқалады. Бізді қатты қызықтыратын Ауған нарығын қазір тәжіктер иелене бастаған. Бұрын бізге ерекше көңіл бөлген бұл ел енді көршісіне қарай жол салары анық. Айта берсек, түйтіккіл көп.

Төлеутай РАҚЫМБЕКОВ,
экономика ғылымдарының докторы, ұлттық аграрлық ғылыми-білім беру орталығының басқарма төрағасы

Айқын ҚОҢЫРОВ, Мәжіліс депутаты:

«Жұмысынан айырылғандарға арналған сақтандыру жүйесі бойынша бөрілетін төлем, жұмыс іздеп жүрген адамдардың күнкөрісіне де жетпейді. Тіпті ресми норма бойынша ең төменгі күнкөріс деңгейі 29 668 теңге. Яғни жұмысынан айырылғандар алатын өлеуметтік төлемнен 1,4 есе артық. Сонда жұмысынан айырылған адам отбасын қалай асырайды? Төлемнің мөлшері тым құрығанда, ең төменгі күнкөріс деңгейінен асуы керек».

Элихан СМАЙЫЛОВ,
қаржы министрі:

«Бүкіл әлемде әйелдер 65-67 жасында зейнеткерлік демалысқа шығады. Себебі халықтың тұрмыс деңгейі жақсарып, өмір жасы артып келеді. Біздің өмір сүру жасымыз да ұзара түсті. Әсіресе 65 жастан асқан адамдардың үлесі басым. Қартайған адамдар саны артуда. Егер біз зейнетақымен қамсыздандыру жүйесінің тұрақты болуын және зейнеткерлердің лайықты өмір сүруін қаласақ, онда біз әйелдердің зейнетке шығу жасын біртіндеп арттыратын заңнамалық өзгерістер қабылдайық».

Инфографика

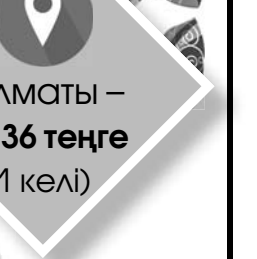
ЕҢ ҚЫМБАТ КӘМПИТ

Көкшетау – (1170 теңге 1 келі)

Ақтау – (1303 теңге 1 келі)

Алматы – (1136 теңге 1 келі)

Дереккөзі: stat.gov.kz

1x2

Gaynar БАЛАБАЕВА,
Алматы қаласының тұрғыны:

«Қазір қаладағы жекеменшік жұмыс берушілердің көбісі шартты түрде жұмысқа алғысы келмейді. Ал шартты түрде жұмысқа тұрмағандықтан, жұмыстан босағанда қолыңа қанша ақша берсе, соны алып жүре береміз. Осыдан біраз жыл бұрын Call-орталықта жұмыс істедім. Бірнеше айдан кейін жұмыс беруші заңды түрде жұмысқа алды. Сөйкесінше, зейнетақы қорына, салыққа төлемдер заң жүзінде аударылды. Жалақы аздығына байланысты жұмыстан өз еркіммен кеттім. Бұхалтермен есептесуге барғанымда жұмыстан босағаным үшін айлығыма берілетін өлеуметтік көмекке деп 16 мың теңге қосып берді. Шыны керек, бұл жұмыссыз қалған адамға өте аз.

Өз ойым

Бір невропатолог көршім «адамдар барған сайын мазасыз, ызакор болып барады. Сабыр сақтауды ұмытты. Бұл әдет адамды ауруға ұшыратады» дегенді жиі айтып отырады. Соңғы кездері жоқ жерден шу шыққан сайын дәрігердің сол сөзі есіме түседі. Ойпырмай, не болды бізге? Өткен сенбі күні Нұр-Сұлтан мен Алматы қаласында рұқсат етілмеген митингі өтті. Көшеде шерулетіп шапқылап жүргендердің бәрінің көкейінде шешілмеген мәселе бар секілді. Бірақ соны айғайсыз да айтуға болады ғой. Алаңда айғайлаған аналар, шырылдаған балалар, жұдырығына сенген жігіттер. Өкініштісі сол, олардың ешқайсысы көңілі неге толмайтынын нақты айтып бере алмайды. Сонда санамызда өшпенділік рухын оятқан нәрсе не?

БАЛАЛАРДЫ КӨРІП ЖАНЫМ АШИДЫ

Жұрттан естуімше, митинг сценарий бойынша ұйымдастырылатын көрінеді. Арзан жиынның арасында қыз-жігіттерге жөн сілтейтін жастағы қариялардың жүргені өкінішті-ақ. Ал сабыр сақтай алмаған ашулы әйелдер билікке келсін-келмесін талап қоюды әдетке айналдырғандай. Үсті-үстіне өршеленіп, балаларын алаңға ертіп баруды сөнге айналдыра басталды. Көзі жәугендеген ұл-қызын алға салып, өздері артында айғайлап тұратындарды көргенде, «біз тым астамшылыққа салынып кеткен жоқпыз ба?» деген сұрақ көкейде коздайды. Қорыққандарынан көзінің жасы мөлтілдеген балаларды көріп жаның ашиды.

Айналаны азан-қазан еткен топтың арасында кімдер жүр? Бұл сұраққа әлеуметтік желіде отыратын жұрттың өзі жауап беріп жатыр. «Олар зансыз митингке шықпас бұрын құзырлы орындарға неге өтініш бермеген?» деген сауалға бір оқырман «сценарий бойынша» депті. Апыр-ай, ақша не істетпейді десенізіші! Әйелдердің ашы дауысының арғы жағында әлдекімдердің түрткісі жатқандай. Айталық, бір келіншек 5 баланың анасы екен: «Күтіңдер мені, машина көбейгенде әдейі барамын, тура машиналардың ортасына барып жарамын. Бүкіл машиналар жарылады. Көргендердің де, басқалардың да естерінен кетпейтін жарылыс болады. Жол үстінде келе жатырмын, екікабатпын» деген ашы дауысынан адам шошилды. Бірақ сол келіншектің тұрмысы түнілерліктей емес. Несиесін жабу үшін мемлекеттен 738 мың теңге, жалпы сомасы 1368 мың теңге жәрдемақы алған. Ал жол үстіндегі көпірден құламақ болған әйел кезектен тыс пәтер беруді және банк алдындағы 5 миллион теңгені жабуды талап етеді. Жұрт алдында жұлқынған тағы бір келіншектің 4 қызы бар. Жеке басында пәтері бар, биыл көлік алған. Алайда жол апатына ұшырап, енді көлігінің банктегі несиесін және зардап шегушілер алдындағы залалды өтеп беруді биліктен талап етуде. Қысына келмейтін мәселелерді алға тартып, балаларын басты нысана еткен дұрыс па?

Желілердің бірінде шын мәнінде қиындыққа тап болған әйелдердің тізімі жүр. Оларға әкімдіктер тарапынан түрлі жеңілдіктер мен мүмкіндіктер жасалуда. Десек те, «болған үстіне бола берсе екен» деген ойда жүретін келіншектердің бір бөлігі биліктен ақша талап етуді алаңға шығу деп түсінетін болған. Ал шын мәнінде қиындық көргендер әкімдерге барып, мәселесін дау-дамайсыз да шешіп жатыр. Мысалы, Ақтау қаласында тұратын Сағындық Оразбаевтың отбасында жеті адам бар. Олардың бесеуі — балалар. Әйелі баламен үйде отыр. Жігіт ағасы жұмыспен қамту орталығы арқылы «Каспий Битумге» ЖШС-ға жоғары жалақы алатын жұмысқа тұрыпты. Қазір дөнекерлеуші балық еңбек етеді. Ал Алматы қаласында тұратын Мейрамгүл Бұқарбаева сегіз баланы жалғыз өзі асырап отыр. Бір бөлмелі жатақханада тұрады. Асыраушысынан айырылған үшін берілетін жәрдемақымен күнелтеді. Оған жакында 179 550 теңге әлеуметтік көмек тағайындалыпты.

Міне, ын-шынсыз да тірлік бітіп жатыр. Айғайлай бергеннен абырып тапқан кісі көрмедім. Менің де төрт балам бар. Алланың берген сол балаларын өзім үшін таптым. Ешкімге міндет қылғым келмейді. Тиісті көмекті алып жатырмын. Ал шаңырақтың бересекін бірінші кезекте ана ойлауы керек. Сол әйелдерді шырылдатып қойған еркектер қайда карап отыр. Осындайа Шымкенттің бұрынғы әкімінің жігіттерге қаратып: «Әйелдеріне не болсандаршы» деген сөзі есіме түседі. Аналар күйеуімен ақылдасып, қиындықтан шығу жолын бірге іздеу керек деп ойлаймын. Алаңға шығу арқылы байыған пенде жоқ. Әрі балалардың есінде қалатын дау-дамай олардың рухын түсіретіндігін ұмытпайық.

Кенше МҰХАМЕДЖАНОВА

Қызықтан қызықтары

ТІЛІ ТӘТТІ ӘЙЕЛГЕ СЕНГЕНДЕР

Қазір кейбір көпбалалы аналардың өрекетін түсінбейсің. Бірі – «үй бөр, несиемді жауып бер» деп әкімдіктің алдын тоздырып жүрсе, енді бірі – жарияға жар салмай-ақ, алаяқтықпен қаласын толтырып жүр. Олай дейтініміз, жуырда Түркістан қаласында 8 баланың анасы мен бұрынғы мемлекеттік қызметкердің ісі сотта қаралды.

Көпбалалы ана мен оның танысы «ақылы негізде мемлекеттік субсидия алуға көмектесеміз» деп, көпшіліктің сеніміне кірген, — деп хабарлайды Түркістан облыстық полиция департаменті. Осылайша, олар талайды тақырға отырғызып кеткен. Екеуінің 70 оқиғаға қатысы бары анықталған. Көпбалалы ананың ұл-қызының үлкені тұрмыста, кенжесі екі жаста. Қазіргі таңда басты күдікті қамауда, ал көпбалалы ана «ешқайда кетпеу туралы қолхатпен» босатылған. Бүгінде қылмыстық «жұп» жасаған тағы да 10 алаяқтық әрекетке қатысты қылмыстық ісі қозғалған.

Айтарым бар...

(Басы 1-бетте)

Бүгінде ең әйгілі модельдер — желіде. Атап айтсақ, Инстаграмда. Көбіне тағдыры қиын, өмірбаяны бұлдыр әлгі әйел (*ешкімді атамай-ақ қояйын*) бастаған той-бизнестің жұлдыздары. Жетістікке жеткен осылар саналады. Қоғамда қазір «жетістікке жету» деп нені айтады? Бұл атақты, сұлу болып, қымбат киім кию деген сөз.

Осы бір «бақыт формуласы» бір түрлі, төңкерілген логика сияқты. Мұнда да бәрі астан-кестен. Бүгінде әлем «жанында жүретін жақсы адамға» зәру. Осы орайда Далай Ламаның айтқаны ұнайды. Ол: «Планетаға жетістікке жеткендердің тым көп болғаны керек емес. Планетаға ізгілік пен адамгершілік үшін күресетін адамдар қажет. Бұл қасиеттердің біздің қоғамдағы «жетістікке» ешқандай қатысы жоқ», — дейді.

Жақсы. Әлемді жайына қалдырайық. Одан гөрі өз үйімізде не болып жатқанын талдайықшы. «Үй» деп елімізді айтамын. Иә, дәл солай. Мен ең алдымен «үйде жүргендей»

Ермек ТҰРСЫНОВ, кинорежиссер:

МӘДЕНИЕТСІЗ БІЛІМ ҚАУІПТІ!

сезімді ансаймын. Біз соны жоғалттық. Біз өз елімізге шақырылмаған қонақ сияқты қараймыз. Одан да жаман — нағыз шапқыншы сияқтымыз. Сырттан келген. Уақытша жүрген. Өйткені өзімізден кейін не қалатыны қызықтырмайды. Осы бір нәзік сезімнің оралуы үшін не істеуіміз керек? Тағы да мәдениет. Саясат немесе экономика емес, мәдениет.

Бәрі бір-бірімен байланысты ғой. Қожа Ахмет Йассауи мен Луврдың арасындағы көзге көрінбейтін жіп секілді. Моцарт пен Құрманғазы. Толстой мен Абай. Шилер мен Мағжан...

Көпшілік маған «не айтып тұрсың?» дер. Қайдағы мәдениет? Жұрт күнкөріс қамымен әлек. Ал мен неліктен екенін айтайын.

«ҚЫРШАҢҚЫ» САУАЛДАРҒА ЖАУАП

Соғыс кезінде Ленинградтағы музей қызметкерлері «Петергоф» экспонаттарын сақтауға тырысты. Шүйкедей өнертанушы апалар түні бойы ор қазып, мүсіндерді жасырды. Бомба жарылса құриды деп қорықты. Не жояды, не Германияға әкетеді деп қауіптенді. Ал осы кезде Ленинградта адамдар аштан өлмес үшін егеуқұйрық пен мысық жеді...

Сол соғыс кезінде Черчилльге ел бюджетін қарауға алып келеді. Құжатты парақтаған соң ол «Мәдениетке жұмсалатын шығын қайда?» деп сұрайды.

— Соғыс жүріп жатқан жоқ па! Қайдағы мәдениет?

— Егер мәдениет жоқ болса, онда біз не үшін соғысамыз? — деп таңырқайды Черчилль.

Менің досым Самир Дерех, Сирияның Қазақстандағы құрметті консулы соңғы соғыста қарсыластардың артиллериялық окты қалай жаудырғанын айтып берді. Екі жақ та Дамаск қаласының қак ортасындағы ежелгі Баб Сағыр қорымы үстінен снарядтар зуылдап өтетіндей атқан. Ұлы бабаларының сүйегі жатқан көне бейіттерге құламасын дегені ғой. Реті келгенде айта кетейін, онда әл Фараби мен Хафса ана жерленген. Мен олардың моласын көргем, сондықтан да білемін...

Абай атындағы опера театры — ұлттық құндылығымыз. Ол да 1941 жылғы 7 қыркүйекте ашылды. Қызыл алаңдағы шеруден кейін сіз бен біздің ата-әкелеріміз алдыңғы шепке ұмтылған күні...

Міне, мұндай мысал қисапсыз. Бүкіл адамзат тарихында. Қандай да бір билеуші мәдениет керек екенін, не үшін күресіп, нені қорғайтынын білген халықты ешкім жеңе алмайтынын түсінгенде мәдениетке бет бұратын.

Құдайға шүкір, бізде соғыс жоқ қой! Онда неге біз мәдениет мәселесіне үстірт қараймыз?!

Арсыздық пен агрессиядан қашып құтылатын жер жоқ. Айнала кір мен коқыс. Теледидар тұрпайы дүниеге толы, желіде түкке тұрғысыз айқай-шу. Дүкен, автобус, мейрамханадағы әуенсымақ мезі етті. Сонда біздің мақсатымыз - бүкіл елдің көңілін көтеру ғана ма? Ән салдырып, би билету? Ал Қазақстан суицид бойынша Орталық Азияда бірінші орында тұр! (Бұл туралы Душанбедегі жиында америкалық Хьюстон-Даунтаун университетінің ұстазы Шахназ Савани өз баяндамасында айтты).

Айнала жұмыссыздық, бас көтеру көбейді. Әсіресе, аймақтарда. Неліктен бұлай? Мысал арқылы түсіндіріп көрейін. Екі жыл бұрын Жаркент маңайында фийлм түсірдім. Табиғаты әдемі. Шалғайдағы бір ауылда (*ешкімді ренжітпес үшін амауын*

Өз ауылымды мысалға келтірейін. Алматыдан онша қашық емес. Кезінде гүл-гүл жайнаған бақуатты өмір бар еді мұнда. Кейін бұл араға сырттан ағайындар келе бастады. Оған жергілікті әкімдер ерекше қуанды. Жерді оңды-солды сатып байыды. Бау-бақша түгелдей отынға кетті. Қазір онда айнала қоқыстан көрінбейді. Ауылым адам танымастай. Үлкен бір қоқыс алаңы дерсің. Мұндай суретті еліміздің қай жерінен де табуға болады.

Ата-ана несие қамытын сүйретіп жүр. Той жасау керек, ауылдағы карттар күнін әрең көріп отыр. Сол кезде жастардың қандай ой ойлайтынын бір құлдаын өзі біледі. Оның үстіне «жетістік үлгісіне» толы «инста» бар.Тығырық. Одан бәрі де шыққысы келеді. Осыдан келіп ашу-ызза, күйзеліс туындайды.

Жуырда біреу биік мінберден Елорда тұрғындарын үш есеге көбейтуді ұсынды. Қала тұрғындарының санын үш миллионға жеткізу көзделіпті. Түсінбеймін, не үшін? Жасанды түрде көбейтудің қажеті қанша? Біз мемлекет-қала Сингапур емеспіз ғой. Бүкіл халықты екі қалаға шоғырландырып, даланы иесіз қалдырайық онда!

айтпай-ақ қояйын). 50-жылдардағы декорация қажет болды. Ондай «декорация» толып жатыр. Жалпы бүкіл елде солай ғой. Қисайған ескі үйлер, өндіріс, «өркениет игілігі» атымен жоқ. Бүкіл ауылға бір шағын дүкен мен мектеп. Жұрт мал асырап жан бағады. Мектепте мұғалім 50-60 мың теңге жалақы алады. Еден жуушының орнына талас. Оның айлығы — 27 мың теңге. Сол орынды алу үшін директорға қой мен соғым береді. Орта буын жоқ дерлік. Күнкөріс қамымен қалаға кеткен. Бала-шаға мен шал-шауқан қалған. Мектеп бітірген соң баланы қайда жібереміз деп бас қатырады. Соңғы қоныраудан кейін баласына Жаркенттің «барахолкасындағы» ең әдемі киімді әперіп, қалаға апарады. Онда туыстары болса жақсы. Негізінен жалдамалы пәтерде, үшеу-төртеуден бірігіп күнелтеді. Қалада бәрі қымбат. Қызықтыратын нәрсе көп. «Күшті» телефон керек. «Бутиктен» киініп, киноға, мейрамханаға барғысы келеді. Ескі болса да машина мінсем дейді. Ақшаны қайдан алады?

«Ұмытылған бір ақиқат бар: астанала негізінен тұрғындар өмір сүреді. Халық — шағын қалалар мен ауылдарда. Мәдениетті жаңғырту — шағын қаладағы мәдени өмірді жандандыру». Мұны академик Лихачев айтқан.

Өз ауылымды мысалға келтірейін. Алматыдан онша қашық емес. Кезінде гүл-гүл жайнаған бақуатты өмір бар еді мұнда. Кейін бұл араға сырттан ағайындар келе бастады. Оған жергілікті әкімдер ерекше қуанды. Жерді оңды-солды сатып байыды. Бау-бақша түгелдей отынға кетті. Қазір онда айнала коқыстан көрінбейді. Ауылым адам танымастай. Үлкен бір коқыс аланы дерсің. Мұндай суретті еліміздің қай жерінен де табуға болады.

НЕ ІСТЕУ КЕРЕК?

Ең дұрысы — қаладағы халықты азайту. Қайтіп? Тағы да сол мәдениеттің көмегімен. Ауылда бұрын клуб бар еді. Мәдениет үйі. Онда кітапхана, түрлі үйірме.Үлкен-кішінің

қолы босамайтын. Біреу кітап оқыса, біреу домбырада ойнап, біреу билейтін. Клубтарда мамандар — музыка мұғалімі, колөнерге баулитын мамандар, кітапханашы, киномеханиктер жұмыс істеді. Осыны неге жаңғыртпасқа? Бұл мәдениет пен білім министрлігінің құзыретінде емес пе?

Провинцияны өмірге жарамсыз деу — қате. Мен түрлі елде өмір сүрдім, жұмыс істедім. Сондықтан да салыстыра аламын. Батыста «провинция» сөзі мазақ сипатында емес. Әлемдегі әйгілі оқу орындары, Гарвард пен Оксфордтар — сонда. Әрбір еуропалық, америкалық немесе жапонның ең шалғай мекенінде өз символы бар. Ғибадатхана, саябақ, музей немесе театр. Нью-Орлеан — джаз астанасы, Киото — кабукидің отаны деген сияқты.

Провинцияны «екінші сорт» деу — ақымақтық. Біз ауылды өзіміз құртып, ондағы өмірді адам төзгісіз еттік. Біз өз балаларымыздың жаны мен жүрегі үшін шайқаста жеңілдік. Олар бөтен мәдениеттің тұтқынында. Тым құрығанда немерелерімізді ойлайықшы. Жан-жағын жайпаған жалғандық һәм арамдықпен уланбаған, енді ғана тәй-тәй басқан, әлі тіпті дүниеге келмеген ұрпағымыздың қамын ойлайықшы!

ҮЙДЕП АХУАЛ ТУРАЛЫ

Жұрт көңілін кітапка, театр мен филармонияға аудару — ұстаздар мен студенттерді жаппай кітапханаға қуу емес. Бұл адамның мәдени, рухани өнімге мұқтаждығы артатындай жағдай жасау керек дегенді білдіреді. Нағыз өнерден ләззат алуға итермелеу. Скриптонит, нюша, бузоваларға елтуден арылту. Түкке тұрғысыз жандардың лас «іш киіміне» үңілмеу. Шынғыс Айтматов: «Асқан мидан ақылды. Бірден жақпаса, құстырады. Ми не болса соны жұта береді», — деп еді. Сэмюэл Жексон «Егер біз рэперге азырақ төлеп, мұғалімдерге көбірек төлесек, болашақта ақылды адамдар көбейіп, сандырақ әуен азаяр еді» деген.

Мәдениет — жаһандық ұғым. Уақыттан тыс. Нағыз мәдениетте шекара жоқ. Ол сауықтырады. Ол емдейді. Біздің қоғам қазір хал үстінде. Емші жоқтың қасы. Сахнаны сайқымазақтар жайлаған. Олар теле және киноэкранды жаулады. Әлеуметтік желіден шықпайды. Өз жүріс-тұрысын, әдебін таңдау. Өндіретіні — у. Жастардың миы мен жан-дүниесін улап жатыр. Өйткені «жетістіктің» үлгісі солар.

МЕНІҢ ҰСЫНЫСЫМ

Жана ұлтты қалыптастыру қажет. Ең болмаса, іргетасын қаласақ. Ол үшін мәдениетті спорт және туризмнен ажырату керек. Білім мәдениетке жақын болғанымен, бөлек тұр. Мәдениет білімсіз өмір сүре алмайды. Ал мәдениетсіз білім одан да қауіпті.

Мәдениет министрлігінде кадр жаңғыртып, шенеунікті мәдениеттен аластатқан жөн. Мәдени қайраткерлер қаржыгер бола алмайды. Сондықтан басқарушы керек. Қысқасы, іске жаны аштын адамдар тізгінді қолға алсын.

Бағдарлама қажет. Мәдениет министрлігі білім, экономика және қаржы министрлігімен бірігіп, елді мәдени жаңғыртуға арналған қысқа және ұзақ мерзімді бағдарлама дайындаса құба-құп.

Мәдениет министрлігін қалдық қағидасымен қаржыландыру дұрыс емес. Мәдениетке ақшаны аямау керек. Бірақ саналы және ретімен жұмсалсын.

Бұл тек алғашқы қадамдар. Жоғарғы жақ осындай өзгерістерге дайын болса, әрмен қарай нақтылауға болады. Мемлекеттің тек тындап қоймай, көре білгенін қалар едік. Көрегендік танытса, тіпті жақсы. Ал саяси даналығы кемшін түссе, онда жағдай қиындай бермек.

Мұстафа Өзтүрік әлемжы Бесағаш ауылы Алматы облысы

Суретті түсірген: А.ҚҰСАЙЫНҰЛЫ

Түйткіл

Зияны көбірек заттарға қолжетімділік те қиындау немесе керісінше, тұтынушылар зияны аз өнімдер туралы ақпаратты көбірек білу керек. Бір қарағанда, бұл халқының денсаулығын қорғайтын үкіметтің қалыпты қисыны сияқты көрінеді?

Құрамында никотин бар балама өнімдерді реттеу медициналық ғылыми қауымдастықта да, заң шығарушылар үшін де кедергі болып отыр. Түрлі елдерде сигаретті, темекіні қыздыру жүйелерін және электрондық темекі сынды өнімдерді реттеу туралы мүлде қарама-қайшы көзқарастар бар. Бір жағынан, никотиннің өзі тәуелділік туғызатыны анық, бірақ ел ойлағандай зиянды емес. Негізгі зиян өнімнің жануынан пайда болады — шайырлар мен түрлі канцерогендер бірқатар ауыр дерттерге апаруы мүмкін. Бірақ екінші жағынан, егер біз никотиннен аулақ болып, құрамында никотині бар зиянды компоненттердің барлық спектрін қарастырсақ, онда түтінсіз өнімдердің *(темекіні қыздыру жүйелері, электрондық темекі, сағыз)* темекі шегу кезінде жану процесі нәтижесінде пайда болатын түтінді өнімдерге *(сигареттер,*

электрлік темекі қыздыру жүйелері әр түрлі санатты тауар ретінде жеке реттеледі. Олар тұтыну, салық салу және айналым бойынша бір-бірімен теңестірілмейді.

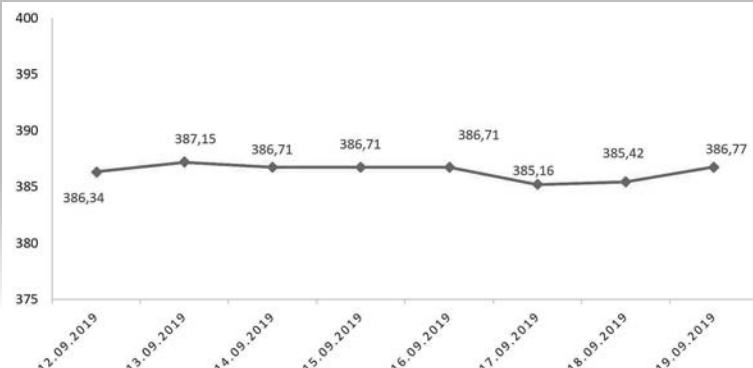
— Темекі шегуге қарсы сәтті күресетін елдерге назар аударыңыз. Ұлыбританияда темекі шегушілердің үлесі қазір 15% құрайды, Жаңа Зеландиядағы бұл көрсеткіш одан да төмен. Таяу арада, тіпті елестетудің өзі қиындайды. Ең бастысы, бұл елдер электрондық темекі сияқты жаңа түтінсіз өнімдерді құптайды. Өйткені, олар мұны темекі шегуді тастайтын және улы темекі түтінімен улануды тоқтататын тиімді құрал ретінде қарастырады. Бұл — темекі шегушілердің санын азайтатын құралдар», — дейді доктор Фарсалинос.

Өз кезегінде консервативті көзқарастағы заң шығарушылардың

— Инновациялық өнімдерді сараланған реттеу қоғамдық денсаулық сақтау үшін өте маңызды деп санаймын. Оларды бір топқа біріктірудің қажеті жоқ. Салық салудың үш деңгейі болуы мүмкін: біреуі темекіге, екіншісі темекіні қыздыруға арналған жүйелер үшін *(жану процесі жоқ қыздыру технологиясы — т. б.)*, үшіншісі — булану технологиялары үшін *(электрондық темекіде қолданылатын материалдар)*, — дейді тәуелсіз кеңесші және никотин, каннабис, КБД *(Каннабидиол)* саласындағы медициналық сарапшы, Патрисия Ковачевич *(АКШ)*.

Балама өнімдерді жеке реттеу туралы айта отырып, біз сөзсіз дәлелдемелер базасына, яғни инновациялық түтінсіз жүйелердің төмендетілген тәуекелдерін растайтын негіздерге жүгінеміз. Бүгінгі таңда мұндай зерттеулер өте көп. Олардың нәтижелерін, атап айтқанда, темекіні қыздыру жүйелерін Ұлыбритания, Жаңа Зеландия, Норвегия, Швеция және басқа да бірқатар мемлекеттер ресми түрде мойындады. Кейбір мемлекеттердің үкіметі зерттеулердің әрқайсысы инновациялық жүйелер туралы ортақ идеяларды қалыптастыру үшін жеткіліксіз деген пікірді қолдайды. Бірақ соған қарамастан, бұл проблема біздің көз алдымызда шешіліп жатыр. Осы тақырып бойынша жарияланған беделді ғылыми еңбектердің, сонымен қатар темекіні қыздыру технологияларын талдауға арналған ғылыми орталықтардың саны қарқынды өсуде. Жарияланған тәуелсіз

ТЕҢГЕ/ДОЛЛАР БАҒАМЫ

Дереккөзі: dnews.kz

Energy

«Қара алтын» мен «көгілдір отын» әлі 20 жылдай әлемдік энергетиканың өзегі болып қала береді. ОПЕК (Мұнайды экспорттаушы елдер ұйымы) Бас хатшысы Мұхаммед Баркиндо Нұр-Сұлтанда KAZENERGY форумында осылай деп мәлімдеді.

МҰНАЙ ДӘУІРІ – 2040

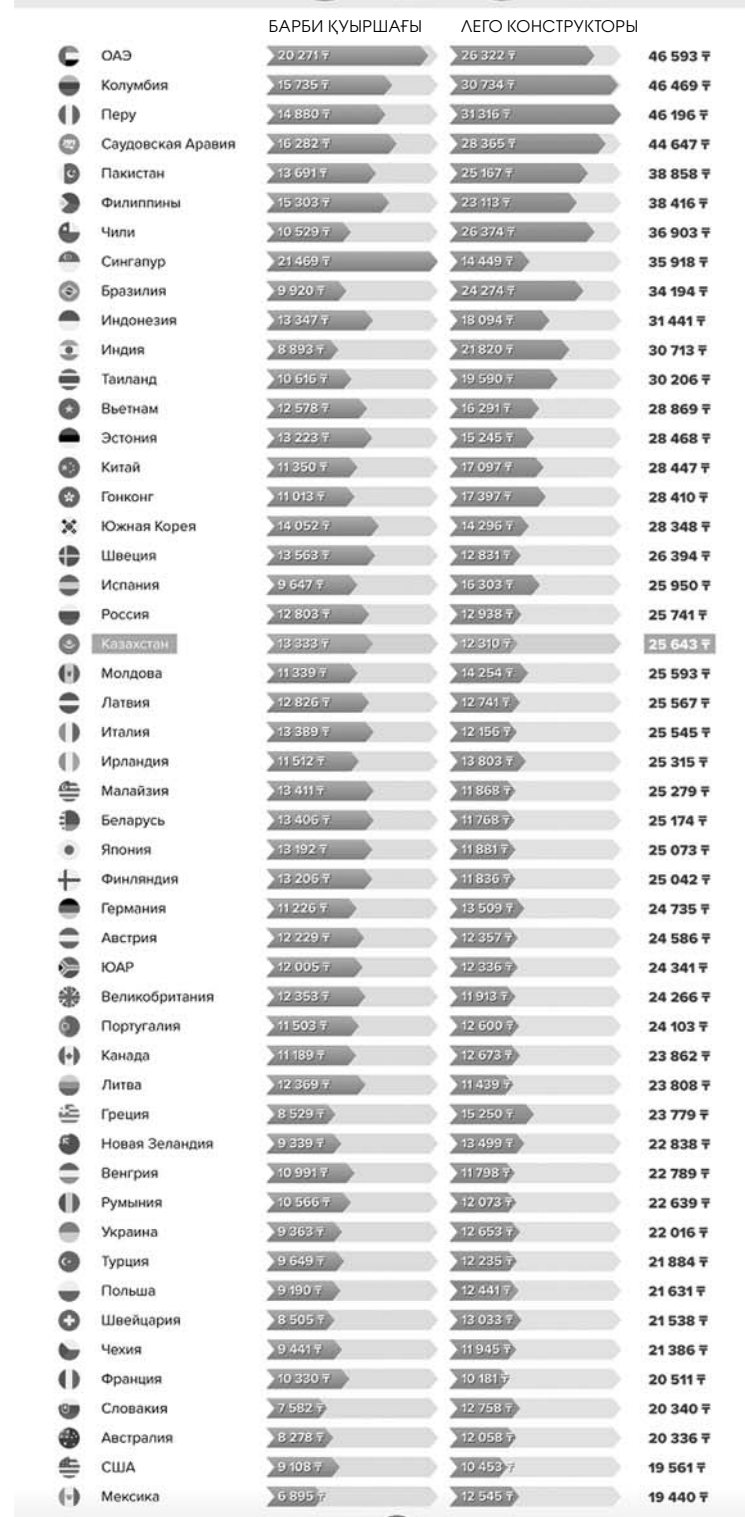

Әлемдік мұнай базарындағы бағаны айқындайтын ұйым өкілінің айтуынша, 2040 жылға қарай қарамайға деген күнделікті сұраныс 112 млн баррельге дейін өседі. Бүгінде «қара алтын» өндіретін 24 мемлекет мұнай нарығында тұрақтылықты сақтап отыр. Дегенмен, соңғы бірнеше ай бойы бұл салаға сауда-саттық төңірегіндегі талас-тартыс пен геосаяси түйткілдер әсер етпей қойған жоқ. Сонымен қатар, таяуда Сауд Арабиясындағы мұнай кешеніне жасалған шабуыл да ахуалды ушықтырып жіберді. Соның нәтижесінде ғаламдық базарға 5-7 млн баррель жетпей қалды. Іле-шала баға бірден қымбаттап кетті. Мамандар мұндай құбылыстың соңғы 30 жылда болмағанын алға тартады. Мұхаммед Баркиндо «Нарық небәрі бір минуттың ішінде 5-7 млн баррельден айырылып қалды» дейді.

Дәстүрлі KAZENERGY форумында сөз сөйлеген энергетика министрі Қанат Бозымбаев еліміздің ОПЕК+ шеңберіндегі міндеттемесін мұлтіксіз орындайтынын мәлімдеді. Жиында сондай-ақ, ішкі нарықта жыл сайын 17 млн тонна мұнайдың өңделетіні хабарланды.

Инфографика

БАРБИ ҚАНША ТҰРАДЫ?

Дереккөзі: kapital.kz

темекі, ауыр металл, шайыр, қорқор) қарағанда, зияны әлдеқайда аз *(ғылыми тұрғыдан дәлелденген)* екені анық. Түтін денсаулыққа басты қауіп төндіреді, өйткені құрамында улар, ауыр металдар, шайырлар және катерлі ісік ауруын және темекі шегумен байланысты басқа да ауруларды қоздыратын көптеген канцерогендер бар. Ал түтінсіз өнімдерді пайдалану кезінде құрамында 90-95% аз зиянды заттар бар темекі аэрозоли *(буы)* пайда болады, мұны жетекші тәуелсіз ғылыми институттар мен беделді ғалымдар дәлелдеген.

Сондықтан, реттеудің негізгі критерийі — бұл түтінге байланысты қауіптердің болуы немесе болмауы. Мұндағы басты мәселе барлық темекі өнімдерінің *(темекі, сигара, темекі тарту түтігі, қорқор және т. б тұтыну үшін жану процесін қажет ететін басқа құрылғылар)* және никотині бар балама өнімдердің *(темекіні қыздыру жүйелері, электрондық темекі, никотин, пластырь, сағыз)* қауіптіліктерін бағалау жүйесін дамыту болды. Олардың барлығы — темекі мен сигарадан бастап, темекіні қыздыру жүйелері, электрондық темекіге дейін адам денсаулығына келтіретін нақты зиян деңгейіне сәйкес анықталуы керек.

Соңғы жылдары ғылыми-медициналық және сараптамалық қоғамдастықта бұл мәселені шешудің бірқатар ымыраластық тәсілдері жасалды. Никотині бар өнімдерді реттеуде ғалымдар мен үкімет арасында қолдау тапқан сараланған көзқарас бар. Белгілі кардиологтардың бірі — Онасис кардиохирургия орталығының қызметкері *(Грекия)* Константинос Фарсалинос, заңнама балама ретінде қауіптілігі төмендетілген инновациялық өнімдерді қарастырған бірнеше елдердің тәжірибесіне назар аударады. Бұл Ұлыбритания, Жаңа Зеландия, Норвегия, Швеция және т. б. Онда темекі, сигара, электрондық темекі,

қарама-қарсы тәсілі аз зиянды түтінсіз өнімдерді темекімен теңестіру болып табылады. Бұл тәсіл денсаулық сақтаудың ықпал етпейді және халықтың темекі шегуден бас тартуына ықпал жасамайды. Керісінше, нарықта шынымен зиянды өнімдердің пайда болу мүмкіндігін жоятын түтінсіз өнімдерге қойылатын талаптарды белгілеу қажет.

«Мен темекі шегудің ең үлкен проблемалары бар елдер баламалы өнімдерге, оларды темекіге теңестіруге қатысты қатан ережелер енгізуге тырысқан жағдайға кесекімен қарайды», — дейді доктор Фарсалинос. — Парадокс бар: Ресей (40%) және Грекия (33%) сияқты темекі көп шегетін мемлекет шылым шегуді нарықтағы бәсекеге қабілетті өнім ретінде ең жақсы нұсқа ретінде сақтауға тырысады. Яғни сол жерде олар темекі түтінімен адамдарды улауға тырысады. Бұл таңқаларлық және күлкілі көрінеді, бұл жерде денсаулық сақтаудың қисынды тәсілі жоқ. Бәлкім, бұл елдерде жоғалтатын ештеңе жоқ шығар? Қалай екенін қайдам, егер олар мұны реттеуге деген көзқарасты өзгертсе, ұлт денсаулығы тұрғысынан көп нәрсе алуға болатындығын түсінбейді.

Оттава университеті заң факультетінің профессоры Дэвид Суинор *(Канада)* әр түрлі никотинді өнімдеріне деген көзқарасты анықтауда тәуекелдердің тепе-теңдігін қамтамасыз ету маңызды деп санайды. «Бұл саладағы басты мораль: біз әр түрлі өнімдердегі зияндылық деңгейлерін нақты ажыратамыз. Егер сіз қауіптілігі жоғары өнімдерге *(темекі сияқты)* қауіптілігі төмен өнімдер сияқты қарасаңыз,

нәтижесінде зиянды өнімнен қорғанаңыз. Темекі арзан, әлдеқайда арзан, сондықтан адамдарға зияны аз өнімге ауысуға ешбір себеп жоқ».

Көптеген ғалымдар мен заң шығарушылар құрамында никотині бар өнімдердің әрбір жеке түріне қатысты жеке ереже аз зиянды өнімдерді саналы түрде тандаған адамдарға осындай инновациялық технологияларды қолдана отырып, заң деңгейінде артықшылық алуға мүмкіндік береді деп санайды. Бұл салық салуда да *(мүісінше, баға бойынша да)*, өнімді неғұрлым қатан нормативтік-құқықтық базада пайдалану кезінде де артықшылықтар береді.

Талап ТІЛЕГЕН

Игі іс

Арқаның ақ бораны мен сақылдаған сары аязы бәрімізге етене таныс. Соған қарамастан, ел астанасына жыл сайын көшіп келетін жұртың қарасы азаймай тұр. Бүгінде миллионнан астам тұрғыны бар Елорданың тыныс-тіршілігіне, сарынуақ аязың күндері қамсыз өміріне жауапты мемлекеттік мекеме – отын-энергетикалық кешені және коммунадық шаруашылық басқармасы. Бұл басқарманың жұмысы қаншалықты жауапты екенін айтпасақ та, іштеріңіз сезетін болар. Ал биыл Нұр-Сұлтан қаласы қысқы маусымға қаншалықты дайындалды? Жаз бойы қандай тірлік жасалды? Осы сауалдарға жауап іздеп, біз бірқатар мекемелердің табалдырығын аттадық.

ЖАЗДА ЖҰМЫС ҚЫЗДЫ

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев еліміздегі мемлекеттік мекемелерге барынша ашық әрі халықпен тығыз қарым-қатынаста жұмыс істеуді тапсырғаны мәлім. Міне, осыны іске асыру мақсатында қалалық әкімдікке қарасты мекеме Елорданың қысқа дайындығы туралы жұртшылыққа ұдайы хабарлап отыруды дәстүрге айналдырған. Қыстың қамын жазда ойлайтын мекеме шілде айының ортасында-ақ жылу беру маусымына дайындық туралы есеп беріп үлгерді. Бұл жиын қала әкімінің орынбасары Алтынбек Қайсағалиевтің қатысуымен өтіп, 2019-2020 жылғы жылу маусымына дайындық барысы пысықталған болатын.

Осы жиындағы өз есебінде отын-энергетикалық кешені және коммуналдық шаруашылық басқармасының басшысы Ербол Төлеуов: «2019-2020 жылға жылыту маусымына дайындық белгіленген кесте мен карта режиміне сәйкес жүріп жатыр. Қала бойынша ЖЭО-1 (*Жылу электр орталығы*) және ЖЭО-2 жүйесі жұмыс істейді. Ол бойынша жауапты екі ұйым бар – «Астана РЭК» және «Астана-теплотранзит». Жылыту маусымына жалпы дайындық шілде айында 53%-ды құрайды. Одан бөлек, бізде қала іргесіндегі елді мекендер 47,3 пайызға дайын», – деген еді.

Арада бірер апта уақыт өткенде басқарма басшысы бас қалада қысқы жылу беру маусымына дайындық бекітілген кестелерге сәйкес өтіп жатқанын, ал ЖЭО-1 және ЖЭО-2 бас-аяғы 2 510 Гкал/сағат жиынтық жылу қуатына ие екенін хабарлады. Осы жерде айта кететін жағдай,

Ербол ТӨЛЕУОВ

жылыту маусымы бытыр қазан айының басында берілген. Биыл да осы уақытта қосылады деп күтіліп отыр.

Арада бір ай өткенде мемлекеттік мекеме шаһардың дайындығы туралы тағы да жиын өткізді. Мұнда басқарма басшысы Ербол Төлеуов тұрғын үйлердің 87 пайызы қысқа сақадай сай екенін хабарлады. Қысқа дайындықты қадағалау мақсатында қурылған штаб бекітілген кесте бойынша тиісті жұмыстар аткарып жатқанын жеткізді. Бұл туралы Ербол Төлеуов: «Астана-Энергия» АҚ ЖЭО-1 мен ЖЭО-2 алдағы 2019-2020 маусымының жылыту кезеңіне жалпы дайындығы – 77,9% құрайды, оның ішінде ЖЭО-1 дайындығы – 68,8%. Ал ЖЭО-2 дайындығы 79%-ды, аудандық қазандықтардың дайындығы 91,5% құрайды. Сонымен қатар ЖЭО-ларды көмірмен қамтамасыз ету мәселелері де бар. Қазіргі уақытта 310 мың тонна

ҚЫС МАУСЫМЫНА ДАЙЫНДЫҚ

көмір осы ЖЭО-ларға бөлінген. Ол 20 күнге шақталған қор. Бұған қоса, 10 мың тонна мазут жанармайы әзірленді», – деді.

Басқарма басшысы «Астана-теплотранзит» мекемесінің де көрсеткішін атап өтті. Айтуынша, бұл мекеме жылу беру маусымына 55 пайызға дайын. Ал «Астана-АЭК» АҚ-ның жылыту кезеңіне жалпы дайындығы 72% құрайды. Оның 30 шақырымға созылған кабель жүйесі ауыстырылыпты. Бұл басқосуда білім, денсаулық, мәдениет нысандарымен қоса,

тұрғын үйлердің дайындығы да пысықталды. «Бүгінде Елордада 2512 тұрғын үй орталықтандырылған жылу жүйесіне қосылған. Оның 87 пайызы алдағы маусымға дайын. Бұл салада әлі де проблемалар бар. Оны аудандық әкімдіктермен бірлесіп шешіп жатырмыз. Білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет нысандары бойынша ешқандай қиындық жоқ. Біз 90 пайызға дайынбыз. Нақтырақ айтар болсақ, қаладағы 173 білім беру нысанының 164-і, 38 денсаулық сақтау нысанының 36-сы, ал 14 мәдениет нысанының 11-і дайын», – деген ол проблемалардың арасында ПИК мәселесі, тұрғындардың уақытылы ақша тапсырмауы секілді түйткілдерді ерекше атап өтті.

Нұр-Сұлтан қалалық отын-энергетикалық кешені және коммуналдық шаруашылық басқармасының басшысы Ербол Төлеуов: «Елорда – ерекше қала. Мұны айтып отырған себебім, мұнда

қыс катал әрі ұзақ. Сондықтан келер қысқа дайындыққа жаз басталысымен қайта кірісеміз деуге болады. Биыл да көп іс тындырылды. Ал жақын күндері әзірлік 100 пайыз болады. Қазіргі есеп бойынша түйінді мәселе жоқ», – дейді.

Астананың қысы қатты болғанмен тұрғын үйлердегі, ғимараттардың жылуы үнемі бақылауда тұрады. Бұл ойымызды бытыр ғана көшіп келген студенттер де нақтылай түсті. «Елордаға келгеніме бір жылдан енді асты. Қазір Еуразия ұлттық университетінің екінші курсында

алды. Осыған қатысты пікір білдірген отын-энергетикалық кешені және коммуналдық шаруашылық басқармасының басшысы Ербол Төлеуов: «Халықты көмірмен қамтамасыз ету – жылдан-жылға жалғасып келе жатқан мәселе. Бүгінгі күні қалада көмір сататын ірі жеті компания бар. Біз сол мекемелермен бағаларды бекіту жөніндегі меморандумға қол қойдық. Баға тоннасына 12-14 мың теңге аралығын құрайды. Бұдан бөлек, 109 телефон нөмірі бойынша «iKomek» қауырт желісі жұмыс істейді. Онда тұрғындар

көмірдің бағалары, түрлері және қорлары бойынша қажетті ақпарат ала алады», – дейді.

Елордада әлеуметтік жағынан аз қамтылған отбасылардың жағдайы ұдайы назарда тұрады. Жақында басқарма басшысы мұқтаж отбасыларға көмір алу үшін бір реттік көмек көрсетілетінін хабарлады. Нақтырақ айтар болсақ, жылу беру маусымында мұндай әлеуметтік көмек пешпен жылытылатын жер үйлерде тұратын мүгедектерге, мүгедек балаларға, зейнеткерлерге, жан басына шаққандағы табысы

ең төменгі күнкөріс деңгейінен аспайтын (*133 432 теңге*) көпбалалы отбасыларға отынды тегін алады. Өтемақы сомасы 20200 теңгені, яғни 8 айлық есептік көрсеткішті құрайды. Басқарма басшысы өз сөзінде өтемақы тек бір рет төленетінін, әлеуметтік көмекті алу үшін мұқтаж жандар әкімдікке өтініш жазып, тиісті құжаттарды ұсынуы керектігін жеткізді. Ал астанада жылу беру маусымы кезеңінде бір отбасы шамамен 7-10 тонна көмір жағады.

КӨПШІЛІКТІҢ КҮТКЕНІ – КӨГІЛДІР ОТЫН

Қаланы түгел газбен қамтамасыз ету тұрғындарды толғандыратын негізгі мәселелердің бірі. Бұл тұрғыда Елбасы: «Орталық және солтүстік өңірлер әлі де газсыз отыр. Біз Қараөзек (*Қызылорда облысы*) – Жезқазған – Қарағанды – Теміртау – Астана бағытында магистралы газ құбырын салу жобасын жүзеге асыруымыз керек. Оған тиісінше қаражат тарту қажет болады. Сонын ішінде халықаралық қаржы институттарынан да. Бұл 2,7 миллион адамды газбен қамтамасыз етумен қатар, шағын және орта бизнестің жана өндірістерін ашуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге экология жақсарайды. Газға көшу тек Астананың өзінде зиянды қалдықтардың ауаға таралуын 6 есеге немесе жылына 35 мың тоннаға азайтады», – деген еді.

Қазіргі уақытта басқарма тарапынан дәл осы бағытта тиісті

жұмыстар аткарып жатыр. Ел астанасына газ тарату желілерінің құрылысы үш кезеңге бөлінген. Қазіргі уақытта 9 іске қосу кешені бар. І кезегін әзірлеу жұмыстары аяқталып қалды. 1, 2 және 3-6 іске қосу кешендерінің жобалық-сметалық құжаттамасына оң қорытынды алынды. Басқарма басшысы бізге берген сұхбатында: «Нұр-Сұлтанды газдандырудың бірінші кезеңге белгіленген жұмыстары жүріп жатыр. «ҚазМұнайГаз» компаниясы Қызылордадан ұзындығы 1200 шақырым болатын құбыр тартуда. Олар құбырды Елордаға дейін жеткізіп береді. Ішкі желілерді салуды өзіміз жалғастырамыз. Бұл жобаны іске асыруға 11 компания ниет білдіріп отыр. Өкінішке қарай, компаниялар конкурстың нәтижесімен келіспей, қайта-қайта соттасуда. Осының салдарынан жоба кешігіп жатыр. Кестеден жарты жылға қалып барамыз деп айтуға болады», – деген басқарма басшысы жыл соңына дейін Көктал ауданында газ берілетіндігін айтты.

Сонымен, Елорданы газдандыру жұмысының жоспарына қысқаша тоқталып өтейік. І кезектің жүзеге асырылу мерзімі 2019 жылдан 2023 жылға дейінгі аралықта қаржыландыруға байланысты жүргізіледі. Бірінші кезекте «Көктал-1, 2», «Железнодорожный», «Оңтүстік-Шығыс» тұрғын алаптарына газ құбырын тарту көзделіп отыр.

Құрылыстың келесі II-III кезеңінде «Шұбар», «Family Village», «Garden Village», «Өндіріс», «Агрокалашык», «Пригородный», «Мичурино», «Интернациональный», «Күйгенжар», «Промышленный», «Телман» тұрғын алаптарын және қаланың жақын жатқан аудандарын табиғи газға көшіру жоспарланған.

II-III кезең құрылысының болжамды мерзімі 2024-2030 жылға дейінгі аралықта қаржыландыруға байланысты жоспарланған.

ӨРТ ҚАУІПСІЗДІГІ – БАСТЫ НАЗАРДА

Елімізде соңғы жылдары үлкенді-кішілі 30 мыңнан астам өрт тіркеліп, тосын апаттан 800-ден аса адам қаза болған. Мәселен, 2018 жылы – 14 567 өрт салдарынан 434 адам қаза болыпты. Көмірден иіс тиіп көз жұмғандар мен ауруханаларға түсетіндердің де қатары аз емес. Бұл тізімде елордалықтар да бар. Өткен

қыста болған қайғылы оқиғалар сақтық шараларын күшейтуді талап етіп отыр.

Жылу мезгілі басталысымен отын-энергетикалық кешені және коммуналдық шаруашылық басқармасы төтенше жағдайлар қызметкерлері және полиция департаментімен бірігіп, үйлердегі сақтық шараларын қадағалауға кіріседі. Ал өрт қауіпсіздігі сақталмаған кейбір үйлерге арнайы дабыл бергіш құралдар орнатады. Мәселен, өткен қыстың соңына дейін Байқоңыр ауданында ғана жағдайы төмен 70 отбасыға өртке қарсы дабыл құрылғылары орнатылса, тағы 30 үйдін түтін өткізгіш құбыры жөнделді. Ал Сарыарқа ауданы бойынша газ ісіне қарсы 500 және түтінге қарсы 500 датчик орнатылды. Бұл жұмыс алдағы уақытта да жалғасады.

Қорыта айтқанда, бас қаланың тыныс-тіршілігіне жауапты мекеменің мойнында үлкен жұмыс артулы тұр. Жоспарда көрсетілген тапсырманың әрқайсысы нақты әрі сапалы орындалуы тиіс. Осындай ұқыптылық пен жауапкершіліктен де болар, бірен-саран жағдайда болмаса, астаналықтардың тиісті орындарға шағымданып баруы сирек. Бұл өз кезегінде отын-энергетикалық кешені және коммуналдық шаруашылық басқармасы тиісті жұмысын жоғары деңгейде аткарып жатқанын білдіреді.

Ғабиден ДОСЖАН,
Нұр-Сұлтан қаласы бойынша
меншікті тілші

КӨМІР БАҒАСЫ

сапасына қарай бір тоннасы (теңге есебімен)

ШҰБАРКӨЛ –	13500
КУЗНЕЦКИЙ –	12000
БОГАТЫРЬ –	9500
МАЙКӨБЕ –	13500
ЖАЛЫН –	15000
ҚАРАЖЫРА СОРПТАЛҒАН –	12700
ҚАРАЖЫРА ТҰТЫНУҒА –	12200
ҚАРАЖЫРА 3-СҰРЫП –	11000

Дереккөзі: отын-энергетикалық кешені және коммуналдық шаруашылық басқармасы

Өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет санайтын ел бала құқығын қорғауды дамудың негізгі бағыттарының бірі етіп бекітеді. Бұл орайда, еліміздегі балалар құқына баса назар аударылған. Сонау тоқсаныншы жылдардың басында-ақ БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясы ратификацияланды. Бертінде «Балалар құқығы туралы» заң қабылданды. Ювеналды полиция қызметін енгіздік. Бүгін бала құқының аяқасты болмауына қызмет етіп келе жатқан Нұр-Сұлтан қаласындағы ювеналды полиция қызметі туралы сөз қозғауды жөн көрдік.

Ювеналды полиция балалар мен жасөспірімдер арасындағы бұзақылық пен қылмыстың алдын алуға жауапты. Аталған құрылым көмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылыққа ықпал ететін жайттарды анықтап, зерттеп, зерделейді, қылмысты бұғаттау шараларын жүзеге асырады. Бастысы — балаларды түзу жолға салатын қасиетін ашып, тәрбиелеуге басымдық береді.

БАЛА ТӘРБИЕСІ – ӨТЕ НӘЗІК МӘСЕЛЕ

Қазақтың аяулы ақыны, «Педагогика» оқулығының авторы Мағжан Жұмабаев «Жас бала — жас бір шыбық, жас күнінде қай күйде иіп тастасаң, есейгенде сол иілген күйінде қалмақ» деген

Керісінше, ондай отбасында бардың бағасын білетін, қанағатшыл бала да өсіп шығады. Отбасында еш мұқтаждық көрмеген ерке балалардың да бәрі бірдей бұзақы бола бермейді. Ондай отбасында үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсете алатын да балалар тәрбиеленіп жатыр», — деген ол сондықтан баланың бұзақылыққа түсуіне оның әлеуметтік мәртебесінің рөлі ықпал ете бермейді. Бәрі де отбасыдан басталатын тәрбиеге байланысты болмақтығын құлаққағыс жасады.

БАЛА ҮШІН АТА-АНА ЖАУАПТЫ

Жоғарыда айтқанымыздай, ювеналды полиция балалар мен жасөспірімдер тарапынан жасалуы мүмкін кез келген құқық бұзушылықтың алдын алу мен болдырмау бағытында кешенді жұмыстар атқарады. Бұл ретте,

көмелетке толмағандар арасында, яғни мектеп оқушылары мен колледж студенттеріне жиі жасалатын құқық бұзушылықтар туралы түсіндіру жұмыстары жүргізіледі. Сондай-ақ ювеналды полиция мамандары білім беру мекемелеріне барып,

ескертуден кейін ата-аналар «мұндай келенсіздік енді қайталанбайды» деп қолхат береді. Алайда перзентін жөнге салатын болған сол ата-аналардың кейбірі тәртіп сақшыларының алдына екінші рет келіп жатады.

ИНСПЕКТОР БОЛҒЫҢЫЗ КЕЛЕ МЕ?

Елордамызда шамамен 180 000-дай мектеп оқушысы бар. Оған колледж бен жоғары оқу орындарының 1-курс студенттерін қосыңыз. Осыншама жасөспірімді қадағалауға астанадағы ювеналды полиция инспекторлары үшін абыройлы міндет. Гүлмира Тілеуғалиқызының айтуынша, бүгіндері ел астанасындағы төрт аудан бойынша ювеналды полиция бөлімі инспекторлары үшін 30-ға жуық бос

полиция қызметкерлері аталған орталықта негізінен қыс маусымында қараусыз жасөспірімдердің көбею үрдісі байқалатынын айтады.

«Осы іс-шараның шеңберінде оқушылар арасында мүшәйраға дейін ұйымдастырдық. Олар бұл тақырыпта өлең жазып кетпесе де, бір уақыт қауіпсіздік туралы ойланады. Сонымен бірге қалалық білім басқармасымен бірлесе отырып, 4 қыркүйек күні қаламыздың №92 мектебінде онлайн режимде «Жолда жүру ережелерін бұзбайық!» атты интерактивті сабақ өткізілді. Мектептердегі қозғалыстың жас инспекторларымен қоғамдық көліктерде, аялдамаларда, жаяу жүргіншілер жолығында бастауыш сынып оқушыларына түсіндірме жұмыстары жүргізіліп, буклеттер мен жадынамалар таратылды. Бүгінгі таңда қаламыздың барлық мектебінде жолда жүру ережесі мен жол қауіпсіздігі бойынша оқушылар мен ата-аналарға дәрістер оқылды», — дейді полиция майоры.

Қалай десек те, ювеналды полиция инспекторларының қызметі онай емес. Жұмыс күндері жас жеткіншектермен және олардың ата-аналарымен кездесіп, әңгімелеседі. Ал демалыс күндері — көмелеттік жасқа толмағандардың құқық бұзуына жол бермеу мақсатында рейдтерге шығады. Мұндайда психолог әрі тәрбиеші болуға тура келеді. Қысқа кайырганда, ювеналды полиция қызметкерлері жан-жақты, әмбебап полицей болуы керек. Өздеріне жүктелген жауапкершіліктің ауыр екенін жақсы түсінеді, сондықтан да балалар мен жасөспірімдердің өмірдің сан қатпарлы сокпағында сүрініп кетпесін деп, жіті қадағалап, қырағы күзетте жүр.

Олар өз міндетін адал әрі сапалы атқару үшін білім көтеріп, біліктілікті жетілдіруге де мән береді. Бұл орайда, инспекторлар кәсіби деңгейін көтеру үшін ведомстволық оқу орындарындағы курстарға, үкіметтік емес ұйымдардың ұйымдастырумен өтетін түрлі тренингтер мен семинарларға қатысып тұрады. Ювеналды полиция инспекторларының осы еңбегін ата-аналар да ескеруі тиіс деп санаймыз. Сондықтан кез келген ата-ана өз баласын туған еліне, жеріне пайдасы тиетін азамат етіп тәрбиелеуге үлес қосуы

орын бар. Сол себепті, осы салаға деген қызығушылықты арттыру жұмыстары да жүргізілуде. Бұл орай да ол: «Нұр-Сұлтан қаласында орта білім беретін 88 мемлекеттік мектеп бар. Кейбір инспекторлар екі мектепке қатар инспекторлық етуге мәжбүр. Сондықтан, бұл баламен жұмыс істегенді жақсы көретін әрі полиция қызметінде еңбек етуді қалайтын жастар үшін зор мүмкіндік», — дейді.

Бізді жасөспірімдер тарапынан әкімшілік тәртіп бұзушылықтардың қай түрі жиі тіркелетіні қызықтырды. Сұхбаттасамыз Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 442-бабы бойынша, яғни түнгі уақытта баланың ата-анасыз, яки заңды өкілісіз далада, ойын-сауық кешендерінде, ойын клубтарында жүруі жиі кездесетін құқық бұзушылықтар санатына жататынын айтады. Демек, бүгінгі ата-ана баланың заңда көзделген уақыттан кейін көшеге шығып кетуіне жол бермеуі керек-ақ.

АУЛА КЛУБТАРЫНЫҢ ЕСІГІ АШЫҚ

Қалалық білім басқармасының көмелетке толмағандарды бейімдеу

жазғы лагерьге, тіл курстарына, спорт, би, колөнер, түрлі музыкалық аспаптарда ойнауға үйрететін үйірмелерге, аула клубтарына жолдама береміз», — дейді.

орталығына қараусыз, баспанасыз дала кезіп қалған жасөспірімдердің орналастырылатыны белгілі. Бұл орталықтың «уақытша контактары» бірде азайып, бірде көбейіп отырады екен. Өмір болған соң әртүрлі жағдайлар кездеседі. Ювеналды

Айтқандай, көмелеттік жасқа толмағандарды компьютерлік клубтарға кіргізген клуб иелеріне шара қолданылады. Ювеналды полиция инспекторлары ондай клубтар мен ойын-сауық кешендеріне әкімшілік құқық бұзушылық кодексі

керек. Өйткені, сіз бен біздің шаңырағымызда осы елдің болашағы өсіп келеді.

Ментай ШЫҢҒЫСҚЫЗЫ,
Нұр-Астана қаласы бойынша меншікті тілші

екен. Демек, баланы тәрбиесін ерте бастан қолға алған маңызды. Әдетте, «бала — болашағымыз» дейміз, ендеше болашағымыз жарқын болуы үшін бала тәрбиесін салғырт қарауға болмайды. Өйткені, бетімен кеткен бала бұзақылыққа үйір келеді. Бала тәрбиесі адамзаттың мәңгілік тақырыбына айналғалы қашан... Қоғамда жасөспірімдердің араласуымен жантүршігерлік келенсіздіктер бой көрсетіп қалатыны өзекті өртейді. Әрине, ешкім балам жаман болсын демейді. Бала шыр етіп дүниеге келген сәтте-ақ оның болашағы жарқын, өзі адал азамат болып өсуін тілемейтін ата-ана жоқ. Ендеше бала бұзақылыққа қалай үйір болады? Баланың жат әрекетке баруына оның әлеуметтік жағдайы ықпал ете ме? Бүгінде бала тәрбиесі туралы сөз қозғалса, алдымыздан осы сауалдар шығатыны жасырын емес.

Нұр-Сұлтан қаласының полиция департаменті жергілікті полиция қызметі басқармасының ювеналды полиция бөлімінің инспекторы, полиция майоры Гүлмира Шырахметованың пікірінше, ешбір бала бұзақы болып тұмайды. Ол: «Балапан ұяда нені көрсе, ұшқанда соны іледі» деген сөз бар. Яғни бала тәрбиесінде, бірінші кезекте отбасы үлкен рөл ойнайды. Бала үшін 1-6 жас аралығында ата-ана беделді болады. Ал 7-14 жас аралығында ұстазы беделді көрінеді. Яғни балаға осы жас аралығында ұстаздың айтқаны өтімді. Бала ержеткен соң өзі араласатын ортасының ықпалында кетеді. Бұл 15-25 жас аралығы. Сол себепті ата-ана осы үш жастың ерекшелігіне назар аударса екен. Бүгінгі таңдағы тәжірибе соны көрсетіп отыр, сондықтан бала бұзақылыққа бармасын десек, оның үйде ата-ананың жылы алақанын сезініп, мектепте мұғалімінің мейіріміне бөленіп, өз ортасында дос-жарандарымен түсіністік таба білуіне көңіл бөлуіміз маңызды. Себебі ешбір бала бұзақы болып тұмайды», — дейді.

Гүлмира Тілеуғалиқызының айтуынша, бұзақылық жасауға баланың әлеуметті деңгейінің де ешқандай ықпалы жоқ. «Әлеуметтік жағдайы әртүрлі отбасылар болады. Біреуінің тұрмыс жағдайы өте жақсы, енді бірінің тұрмысы ауыр. Бірақ бұдан бұзақылықты әлеуметтік аз қамтылған отбасының балалары жасайды деген ой тұмауы керек.

дәрістер мен дөңгелек үстелдер ұйымдастырады. Себебі балалар тарапынан ұрлық жасау оқиғалары аз да болса, тіркеліп тұрады.

«Бала болған соң біреудің мүлкіне қызығу, оған қол жеткізудің онай жолын таңдайтындар да кезігеді. Сондай оқиға биылғы оқу жылы басталғанда Елордамыздағы №22 мектепте тіркелді. Мектеп инспекторы, полиция аға лейтенанты Айсұлу Кәрімова ұрланған уялы телефонды жедел түрде иесіне тауып берді. Есте ұстайтын жағдай, егер мектеп ішінде оқушының заты жоғалса, онда бірден мектеп

Гүлмира Шырахметова

инспекторына хабарлағаны жөн, өйткені инспектор жоғалған немесе ұрланған затты жедел табуға барлық жағдайды жасайды», — дейді Г.Шырахметова.

Бала көмелеттік жасқа толмағандықтан, оның әрбір іс-әрекетіне ата-анасы, қамқоршысы, қорғаншысы яки заңды өкілі жауапты. Сондықтан да балалар тарапынан жасалған бұзақылық, қылмыс болсын, міндетті түрде ата-аналар жауапқа тартылады. Мәселен, өткен тамыз айында «Түнгі қаладағы балалар» атты рейд барысында түнгі уақытта ата-анасыз жүрген балалардың ата-аналарына қатысты әкімшілік хаттамалар толтырылған.

Оларға түсіндіру жұмыстарымен қатар, заң мен құқықтық нормалар жөнінде толық ақпараттар берілді. Өкінішке қарай, осындай алғашқы

Ислам дінінің атын жамылған лаңкестік ұйымдардың әрекеті уақыт өткен сайын өңін айналдырып, жаңа кейіппен қарапайым жұртшылықты құрбандығына айналдырып келеді. Ал бүгінгі жаһандану дәуірінде өзге құрлықта болып жатқан жарылысты «біздің елге қатысы жоқ» деп айту – бейқамдық. Өйткені, қазір ғаламтор арқылы ешқандай шекарасыз әр отбасы, әрбір адамның санасын жаулап жатқан ақпараттық қауіппен қатар, ішке сыналап енген жат діни ағымдар «үнсіз» жатыр деп айта алмаймыз. Сондықтан Алматы қаласы қоғамдық даму басқармасының «Мониторинг және талдау» орталығының ақпараттық-түсіндіру тобының мүшесі ретінде жамағатпен кездесулер барысында ұлттық салт-дәстүр, дәстүрлі тәлім-тәрбиенің маңыздылығы туралы үнемі айтуыма тура келеді.

құрудағы негізгі себеп сәләфтар ақидасын ұстанып, солардың жолын жалғастыру», деп сендіру болатын, — деп түсіндіреді. Бұл ағымның қарапайым халыққа «шабуылы» «біз Құран мен сүннет жолын ұстанамыз» деп мәзһаб ғалымдарын «мойындамай», нәтижесінде исламдағы әдет-ғұрып, салт-дәстүрге қатысты қағидаларды санадан мүлдем өшіруге ұмтылуы. Сондықтан сәләфизм құрығына негізінен отбасында ұлттық құндылықтардан шетін қалған жандар ілігіп жатады.

Дегенмен жат елге «жұмақ» іздеп кеткендердің арасында тағдыр жазуымен тап болғандар да бар. Мәселен, алматылық Мәриям (*есімі өзгертілген — ред.*) есімді бойжеткен 16

KÓKEIKESTI

E-mail: jasqazaq2019@mail.ru

www.jasqazaq.kz

Алматы қаласындағы орта-арнаулы оқу орындарының біріндегі кездесуде өрімдей жас қыздың сауалдары еріксіз назарымды аударды. Киім кию әдебінде ешқандай діни белгілер жоқ, содан ол қызды сөзге тартып едім, ол бір кездері танысының Сирияға баруға ұсыныс жасағанын айтты. «Жақсы жалақы беретін жұмыстар болса, неге бармасқа» деген оймен анасымен ақылдасқанда, мешітке тұрақты барып тұратын, бес уақыт намазы бар анасы, ағалары ол ұсыныстың «қауіпті» екеніне күмән білдірген.

Отбасының ақылын алған қыз Шам еліне барудан бас тартқан. Мен ол қызға анасымен, бауырларымен ақылдасудың орасан пайдасы болғанын әрі бұл дінімізде де өзара ақылдасып, іс жүргізу мұсылманның елеулі сипатында бар «шура» (*ақылдасу*), «машура» (*кеңесу*) екенін түсіндіріп өттім. Сирияға барудан аман қалған студенттің сөзіне сол мезетте ұстаздары да танырқап жатты. Эпизод болса да бұл оқиғаның өзі отбасындағы ата-анамен ақылдасудың, отбасылық кенестің маңыздылығын көрсетеді. Ежелден қазақ отбасына тән дәстүрге қазіргі жаһандану кезеңінде қауіп күшейгені рас. Себебі ұялы телефондар, ғаламтор, әлеуметтік желілерге әуестік отбасындағы өзара қарым-қатынасқа кері зиянын тигізуде. Адамның санасы мен сенімін, яғни руханият әлемін жаулап жатқан түрлі ақпараттар ағының толассыздығы сонша адамдарды ойлануға, өзара мәмлелесуге, салт-дәстүріміздің озығын отбасылық қарым-қатынасқа енгізуге мүмкіндік қалдырмай баралды.

«Радикализм» латынның «radix» «тамыр, түбір» деген сөзінен шыққан

топтардың нысанасына ілікті. Ақтөбеде қайтадан 2016 жылы 5 маусымда үш жерде атыс болып, 19 адам қаза тапты. Оның төртеуі бейбіт тұрғын болса, үшеуі — әскерилер. Ұлттық Ұланның №6655 әскери бөліміне бейбіт күнде діни содырлардың баса-көктеп кіруі, сонымен қатар құзырлы мекеме манайында өзін-өзі жарып жіберу, тәртіп сақшыларына қарсы жасалған лаңкестік әрекеттер, т.б. оқиғалардың барлығы мемлекеттік билікке қарсы бағытталған дін атын жамылған радикалды топтардың әрекеті екені айтпаса да түсінікті бола бастады.

Елдегі діни радикализмнің шектен шыға бастауы «Бас

жарылса — бөрік ішінде, қол сынса — жең ішінде» деген түсінік ернеуінен асып кеткенін жат ағым жетегінде шатасып Шамға аттанушылардың легінен айқын көрініс тапты. Жат ағымдардың адамдар санасын

жасында өзінен 6 жас үлкен оралдық «діндар» жігітке тұрмысқа шығады. Ата-ананың талабымен күйеу жігіт қазақы салт-дәстүрмен құда түсіп, той жасап отау құрады. Алайда көп ұзамай «нәпақа» қамымен Түркияға кеткен күйеубала бірнеше айдан кейін келіншегі жанына алмақ болып хабарласады. Бұл кезде де ата-анасы қыздарын жіберуге үзілді-кесілді қарсы болғанымен, «Әйеліме өзім жауаптымын, уайымдаманыздар» деп сендіріп, көндіреді. Ыстамбұлга жеткен соң тосын сый жасайтынын айтқан күйеуіне иланған қарақөз келіншектің қиялы әлемнің әсем жерлерін шарлап та кетеді. Алайда бір аптадан соң автобуска отырып, Сирия елінің шекарасынан бір-ақ шыққанда қазақ қызы қайда келгенінен бейхабар, түсініксіз хәлде қалады. «Кейін түсіндіремін, уайымдама, барлығы керемет болады» деген күйеуі екеуін екі жаққа бөліп әкеткен. Содан кейін күйеуіне тек хат жазып таныстар арқылы жөнелтіп отырса да, көп ұзамай «шаһид» болды деген хабарын естиді. Жолын тауып елге хабарласқан келіншекке ата-анасы «жібі түзу қазақ жігіті болса, жалғыз қалма» деп ақыл айтудан басқа шарасы қалмайды. «Ол жакта қазақтың жап-жас жігіттері көп еді, менін тандауым Ақтөбенің тумасына түсті» деген ол елге «Жусан» арқылы күйеуі, екі қызымен оралып, жақында ұл босанды. Оны сөзге тартқанымызда діни білімі жоқтың қасы. Ол бес жыл от пен октың ортасында қалса да, отбасындағы тәрбиесіне сай елге деген сағынышы өршіп, ата-ана, бауырларымен қауышқанына, «Жусан» операциясын ұйымдастырған Елбасы Н.Назарбаевқа, Президент Қасым-Жомарт Тоқаевқа, құзырлы орындарға шексіз риза.

Тағдыр жазуы десек те, олардың Шам өлкесіне баруына себепші болған адамдардың (*күйеуі, әйелі, таныстары, т.б.*) теріс діни ағыммен тікелей байланысы болды. Сондықтан «теріс ағымның зарары тиген не болмаса шырмауына түскен жандардың қайтадан тура жолға түсуі мүмкін бе?» деген занды сауал туындайды.

Мамандардың зерттеуінше, тәжірибеде теріс діни ағымға ергендердің 5/1-і райынан қайтады әрі тәжірибелі мамандарға ортақ пікір «адамның жеке болмысы, сана-түсінігіне байланысты мәселе» екендігі айтылады. Ал психологиялық зерттеу бойынша оларды тұрақты оналту үшін орташа 15 жыл қажет. Енді осы саладағы тәжірибелі мамандардың пікіріне кезек берейік.

«Жусан» операциясында оналту жұмыстарына қатысқан мамандардың бірегейі философия ғылымдарының кандидаты, доцент Кеңшілік Тиышқан: «Теріс діни ағым салдарынан оналуы әбден мүмкін. Мұндай тәжірибелер өмірімізде болды. Бірақ қанша уақыт керек десеніз, ол басқа мәселе. Әрі оның теріс ағымға кіру уақытына да байланысты. Егер

енді ғана кіріп жүрген болса, оны тез қайтарып алуға болады. Ал жарты жылдан артық болған болса, ондай адаммен жүйелі жұмыс істелу керек. Ең үлкен қиыншылық біздің теріс ағым деп түсінген ағымдарда жүргендер өздерін ақиқат жолындамыз деп есептеуі. Сондықтан ондай адамдар, тіпті оналуға ниет те білдірмейді, сәйкесінше, ондай адамдар оналмайды да. Теріс ағым өкілдерінде логика харам. Сондықтан сыни ойлауға үйрету арқылы кез келген адамға дәлел

институтының директоры, докторант, теолог Аскар Сабдин: «Қайтып та жатыр. Ұжымдық жұмыспен 2012 жылы бастап 2016 жылдың соңында аяқтаған есеп бойынша 283 адамды қайтардық. Одан кейін күнделікті жазып жүру мүмкін болмай кетті. Бірақ өздерінің теріс ағымда аласқанын түсініп, дәстүрлі ұстанымымыздың тура жолда екенін мойындағандар жайлы бейнероликтер баршылық, тікелей телефоныма рахметін айтып жатқандар көп. Ал қайтпайтындар жайлы айтсақ, олар теріс ағым идеологиясын санасына сіңіріп, қалыптасқан комфорт зонадан шыққысы келмейді. Өзіне ұнайтын өмірі, қоршаған ортасы, араласып жүрген жамағатын ауыстырғысы келмей, қалыптасқан жолын жалғастыра бергісі келеді. Кез келген сектаға кірген адамның талдау, ойлану қабілеті әлсіз болса, сол деңгейде қала береді. Жаһандан ой қалыптастыру, жана сүзгілен өткізуді қиын көреді», — делі.

Тақырыбымды түйіндеуде қасиетті Меккеде өскен қазақ жігітінің оқиғасы отандастарымызға ой салады деген үмітім бар. Иссапармен ұшақта отырғанда жан-жағына мейіріммен қарап, әрбір іс-әрекетінде ерекше ықылас байқалатын азаматты сөзге тарттым. Ол Сауд Арабиясынан Қазақстанға келгеніне 4 жыл, ал Алматыға қоныс аударғанына 4 айдай болған Мұхаммед-Хасан деген қазақ жігіті екен: «Мен саудамен айналысамын, Меккеде де кәсібім сауда болды, әлемнің түкпір-түкпірінен келген ұлттарды көрдім. Сонда байқағаным, қазақ халқың көздерінен тануға болады. Қазақтың көзі «ток», ашкөз емес делі. «Бізге мысалы,

қасиетті Меккеге барсақ, тұрсақ деп армандайтындар көп қой» дегенімде, «Қасиетті Мекке — ол Мекке. Ол адамзат үшін қасиетті, сонымен қатар мен үшін балалық шағым, 28 жыл ғұмырым өткен, өскен өлкем. Бірақ туған елге, ата-бабаларының Отанына жететін ел жоқ, — деп жауап берді.

Мұхаммед-Хасанның діни ұстанымы жайлы сұрағанымда көзін ашқалы отбасында, ата-анасының тәрбиесі Ханафи мәзһабына берік болғандығын мақтанышыпен айтты. Сонда мен оның өзге мәзһабтағы дініне берік елде тұрса да ата дін, ұлттық дәстүрден ауытқымай, атамекенге жете алмаған әкесінің аманатын ақиқатқа айналдырғанына шексіз қуанышы оның ішкі әлемін нұрландырып, жан-жағына мейірім болып шашылуының да сыры сол екенін түсіндім.

Атақты Бернард Шоу «Адамдардың 2 % — ойланалды, 3 % — ойланамыз деп ойлайды, ал адамдардың 95 % ойланғанша, өліп кетуі онайырақ» деген. Бұл сөз бекер дей алмаймыз. Себебі хәкім Абай да өзінің 37 кара сөзінде: «Сократқа у ішкізген, Иоанна Аркті отқа өртеген, Ғайсаны дарға асқан, Пайғамбарымызды (с.а.у) түйенін жемтігіне көмген кім? Ол — көп, ендеше көпте ақыл жоқ. Ебін тап та, жөнге сал.

Фото: 24.kz

саясатқа қатысты пайда болған, яғни шыну тегі дінмен байланысы жоқ термин. Радикализм қоғамда қалыптасқан әлеуметтік-саяси жүйеге қарсы, оны түбірімен қайта жасауды ұсынушы саяси топқа қатысты пайда болған. Ал діни радикализм «діни фундаментализм», «діни фанатизм», «діни экстермизм» секілді лаңкестік әрекеттерге қатысты қолданыла бастады. Терминнің түбірі саясатпен байланысты бола тұра, яғни дінмен еш қатысы болмаса да оны, әсіресе ислам дінімен байланыстырылып айтылуы, бұл «астарлы» саясаттың көрінісі екенін дәлелдейді. Яғни дін саясатпен байланысты болмаса да, діни ағымдардың өз мақсаттары жолында радикалды тәсілдерді қолдануға ұмтылыстарын, олардың идеологиясының да осы бағытта екендігін көрсету үшін айқындауыш термин ретінде қолданылатын болды.

Сондықтан мемлекеттің ішкі бірлігіне қарсы жат ағымдардың аяқын әрекеті қазақ елінің ежелден ұстанатын ислам дінінің «қолымен» жасалуы да көпшілікке ой салатын мәселе. Себебі Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан бастап 2000 жылдар төңірегінде өзге діни миссионерлік ағымдар жайлы ақпарат құралдарында жиі дабыл қағылды. Ал ислам атын жамылған діни радикализмнің үрдісі елімізде 2000 жылдан бастап күрт өсіп, алғашқы ұшығы 2011 жылы жарылды. Яғни еліміздегі «терроризм» картасы 2011 жылғы 17 мамырда Ақтөбе ҰҚК департаментті ғимаратында жарылыс жасаған Р.Макастовтың ажал құшып, 3 адамның жаралануымен басталды. Бір апта өтпей Астана ҰҚК абақтысы жанында көлік жарылып, одан Қазақстан мен Қырғызстан азаматтарының мәйіті табылды. Мазасы кеткен мамырда Ақтөбе өңірінде үш айда қарулы 5 оқиға орын алып, тамызға дейін тыншымай, артынша Атырау, Тараз, Алматы қаласы мен өңірі лаңкестік

соншалықты «төпелеп» тастауының бір дәлеліне айдың күні аманда сенім-нанымына, құлшылығына ерік беріп отырған Отанын тастап, соғыс ошағына айналған Сирияға аттанушылар еді. Қашанда жесірін қанғыртпай, жетімін жылатпаған қазақы дәстүрмен «Жусан» операциясын ұйымдастырған Қазақстан басшылығы бүкіл әлемге нағыз мұсылмангершіліктің үлгісін көрсеткені жайлы айтып келеміз.

«Жусан» операциясымен елге оралғандардың арасында өкінішке қарай, «мәзһаб», «ханафи» деген түсінік иелері жоқтың қасы, тіпті ол сөзді өмірінде естімегендері баршылық екенін көзіміз көрді. Бұл дегеніміз — олардың қазақ халқының дәстүрлі ұстанымы, ұлттың сенім-нанымынан алыс болғандығын айқайтайды. Олар рухани вакуум кеністігін ең алғаш «уаһаби, сәләфизммен» толықтырған. Елімізге сыналап кіріп, ұлттық салт-дәстүрімізді, тарихымызды мансұқтайтын бұл ағым жайында Нұр-Мубарак Египет ислам мәдениеті университетінің PhD докторанты Бауыржан Әлиұлы: «Уаһаби ағымы» шамамен екі жарым ғасыр бұрын Араб түбегінде, Нәжд даласында Мұхаммед бін Абдулуаһаб негізін қалаған ағым. Олар соңғы жиырма жылдан бері белгілі бір себептерге байланысты өздерін «салафилік жолдамыз» деп есептейді. Мұхаммед бін Абдулуаһаб құрған уаһабилік ағым Нәжд пен Араб түбегіндегі кейбір аймақтарға ғана тараған еді. Олар — дінде негізгі жоқ сенімдер мен әрекеттерге қарсы күресеміз деп өз идеологиясына бастады. Міне, осылайша уаһабилік ағым өкілдерінің арасында үлкен қарқынмен таралды. Уақыт өте уаһабия сөзінің орнына сәләфия сөзі қолданыла бастады. Мұндағы мақсат — уаһаби ағымның пікірлері тек Мұхаммед бін Абдулуаһабтан емес, сәләфтардан бастау алады деген ойды қалыптастырып, халықты «бұл ағымды

Фото: surymeli.kz

ол адамға байланысты. Көбіне енді ғана сол ағымға кіре бастаған, ақ пен қарасын ажырата алмай жүрген адамды бетін бері қайтарып алу мүмкіндігі бар. Ал ұзақ жылдар сол ағымның жетегінде жүрген адаммен біраз уақыт талап етеді және оны барынша бауырмалдықпен, көркем мінезбен тартуға ғана болады. Бұл бір өзге діннен басқа дінге өткізгенмен бірдей үдеріс секілді. Өйткені діні жүрекпен қабылданатын нәрсе. Жүрекке әмір емес, махаббат, мейірім жүреді. Сондықтан оналту, бейімдеу деген процестер махаббатпен, шынайылықпен болса ғана өз нәтижесін беріп, оналтуға болады деп есептеймін», — деген ойымен бөлісті.

Ал Нұр-Мубарак университетіндегі Экстремизмнің алдын алуға мамандарды қайта даярлау

Адам баласын заман өсіреді, кімде-кім жаман болса, оның замандасының бөрі виноват...», — дейді. Абайдың бұл сөзі бүгінгі көзқарасты, көкірегі ояу білім иелеріне қаратыла айтылса керек.

Яғни ұлттық тәлім-тәрбие — ата дініміз бен салт-дәстүр сабақтастығымен ғылыми негізде жүйеленіп, ұлттық педагогика үлгісінде отбасы институтын күшейту арқылы әлеуметтік институтталды даму жүйесін қалыптастырумен қоғамдағы діни радикализмнің ғана емес, жаһандануға қарсы таптырмас қалқан болары сөзсіз.

Айша КЕҢЕСБАЙ,
Нұр-Мубарак университетінің
баспасөз хатшысы,
исламтанушы-журналист

